

İNANCIN AHLAKI SEMPOZYUMU BİLDİRİ ÖZETLERİ

(06-08 Ekim 2023)

KELAM

ANABİLİM DALLARI

GİVAY

GİRESUN İSLAMİ İLİMLER VAKFI YAYINLARI

KOORDİNASYON TOPLANTISI

İNANCIN AHLAKI

SEMPOZYUMU

İNANCIN AHLAKI SEMPOZYUMU

BİLDİRİ ÖZETLERİ

06-08 Ekim 2023

Editör:

Mizanpaj/Dizgi:

Eserin içeriği ve fikri sorumluluğu bölüm yazarlarına aittir.

Bu eserin tüm yayın hakları saklıdır. Yayınevinin / editörün izni olmadan eserin herhangi bir bölümü yeniden basılamayacağı gibi, kayıt, fotokopi ve bilgi depolama da dahil elektronik ya da mekanik yöntemle yeniden çoğaltılıp dağıtılması yasaktır.

TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayıncı Sertifikası No: 67764

ISBN:

KİTAP
ANILIM BİLİM DALLARI

Aralık 2023/ Giresun
Giresun İslami İlimler Vakfı Yayınları No: 4
<https://islamiilimler.org.tr/>

KODLAŞTIRILAN TOPLANTISI
İNANCIN AHLAK
SEMPOZYUMU

Düzenleme Kurulu

Prof. Dr. Şaban Ali DÜZGÜN
Prof. Dr. Ramazan ALTINTAŞ
Prof. Dr. Çağfer KARADAŞ
Prof. Dr. Hatice Kelpetin ARPAGUŞ
Doç. Dr. Recep ÖNAL
Doç. Dr. Mustafa Selim YILMAZ
Doç. Dr. Ayhan IŞIK
Dr. Kamil Ruhi ALBAYRAK

Bilim Kurulu:

Prof. Dr. Abdülgaffar ASLAN
Prof. Dr. Abdülhamit SINANOĞLU
Prof. Dr. Adil BEBEK
Prof. Dr. Ahmet AKBULUT
Prof. Dr. Ahmet İshak DEMİR
Prof. Dr. Ahmet Saim KILAVUZ
Prof. Dr. Çağfer KARADAŞ
Prof. Dr. Erkan YAR
Prof. Dr. Fadıl AYGAN
Prof. Dr. Fethi Kerim KAZANÇ
Prof. Dr. Fikret KARAMAN
Prof. Dr. Harun IŞIK
Prof. Dr. Hatice Kelpetin ARPAGUŞ
Prof. Dr. Hulusi ARSLAN
Prof. Dr. Hülya ALPER
Prof. Dr. Hüseyin AYDIN
Prof. Dr. İbrahim ASLAN
Prof. Dr. İbrahim COŞKUN
Prof. Dr. İlhami GÜLER
Prof. Dr. İlyas ÇELEBİ
Prof. Dr. İsmail BULUT
Prof. Dr. İsmail ŞIK
Prof. Dr. Mahmut ÇINAR
Prof. Dr. Mehmet EVKURAN
Prof. Dr. Metin ÖZDEMİR

Prof. Dr. Metin YURDAGÜR
Prof. Dr. Muammer ESEN
Prof. Dr. Murat SERDAR
Prof. Dr. Mustafa Saim YEPREM
Prof. Dr. Mustafa SİNANOĞLU
Prof. Dr. Mustafa ÜNVERDİ
Prof. Dr. Namık Kemal OKUMUŞ
Prof. Dr. Osman DEMİR
Prof. Dr. Osman KARADENİZ
Prof. Dr. Ömer AYDIN
Prof. Dr. Özcan TAŞÇI
Prof. Dr. Ramazan ALTINTAŞ
Prof. Dr. Ramazan BİÇER
Prof. Dr. Ramazan YILDIRIM
Prof. Dr. Salih Sabri YAVUZ
Prof. Dr. Sinan ÖGE
Prof. Dr. Süleyman AKKUŞ
Prof. Dr. Süleyman TOPRAK
Prof. Dr. Şaban Ali DÜZGÜN
Prof. Dr. Şerafettin GÖLCÜK
Prof. Dr. Temel YEŞİLYURT
Prof. Dr. Tevfik YÜCEDOĞRU
Prof. Dr. Ulvi Murat KILAVUZ
Prof. Dr. Veysi ÜNVERDİ
Prof. Dr. Yusuf Şevki YAVUZ
Doç. Dr. Ahmet Mekin KANDEMİR
Doç. Dr. Ayhan IŞIK
Doç. Dr. Berat SARIKAYA
Doç. Dr. Emine ÖĞÜK
Doç. Dr. Faruk SANCAR
Doç. Dr. Fatih KURT
Doç. Dr. Fehmi SOĞUKOĞLU
Doç. Dr. Fikret SOYAL
Doç. Dr. Harun ÇAĞLAYAN
Doç. Dr. Hikmet Yağlı MAVİL
Doç. Dr. Hüseyin DOĞAN
Doç. Dr. Kılıç Aslan MAVİL
Doç. Dr. Mehmet BULGEN
Doç. Dr. Mustafa Selim YILMAZ

Doç. Dr. Muzaffer BARLAK
Doç. Dr. Osman DEMİRCİ
Doç. Dr. Özden Kanter AKBAŞ
Doç. Dr. Rabiye ÇETİN
Doç. Dr. Recep ÖNAL
Doç. Dr. Rıdvan ÖZDİNÇ
Doç. Dr. Rıza KORKMAZGÖZ
Doç. Dr. Seyithan CAN
Dr. Abdullah DEMİR
Dr. Fatma Candan GÜNAYDIN
Dr. Kamil Ruhi ALBAYRAK
Dr. Ömer SADIKER
Dr. Samet KARAHÜSEYİN
Dr. Ziya ERDİNÇ

KELAM
ANABİLİM DALLARI

KOORDİNASYON TOPLANTISI
İNANCIN AHLAKI
SEMPOZYUMU

İçindekiler

Prof. Dr. Hüseyin Atay'ın Kur'anî İlkelerle Temellendirdiği Ahlak Anlayışı	7
Hüseyin Atay'ın Düşüncesindeki Temel Parametreler	9
Ahlakın Kavramsal Ve Kuramsal Çerçevesi	11
İnanca Dayalı Ahlakın Taşıdığı Riskler Ve İmkânlar	12
Düşünce Tarihinde Ahlakın Kaynağı Tartışmaları Ekseninde Bir İnceleme	14
Doğal Ahlâkın İslâm Düşüncesindeki Köklerine Dair	16
Ahlaki Kemale Ulaşma Ameliyesinde Din Dili Örnekleri; Hutbe Ve Vaaz	18
İnanç-Ahlâk Bağı: İnançta Bireysel Tutarlılık Açısından Ahlâkın Önemi	20
Birinci Ve İkinci Doğa İle Kendilik Pratiği Arasında Bireyin Ahlâkî Özne Olarak İnşası: Michel Foucault Ve Câhız'da Ahlâkın Pratik Yansıması	21
Hayatı Yaşanılır Kılan İnsanın Gerekli Ve Zorunlu Durakları	23
Ahlak-Hukuk İlişkisi	25
Ahlakın Geleceği Ve Geleceğin Ahlakı	28
İnsanın Ölümsüzlük Arayışının Bir Yansıması Olarak Krayoni Ve Ahlak	30

KELAM
ANABİLİM DALLARI

KOORDİNASYON TOPLANTISI

İNANCIN AHLAK

SEMPÖZYUMU

PROF. DR. HÜSEYİN ATAY'IN KUR'ANÎ İLKELERLE TEMELLENDİRDİĞİ AHLAK ANLAYIŞI

Doç. Dr. Rabiye ÇETİN

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Türkiye’de Kur’an’a dönüşün öncü ismi olan Prof. Dr. Hüseyin Atay’ın akademik çabasının merkezinde, insanı, içine doğduğu geleneğin tahakkümüne karşı akıl ve Kur’an’a dayanarak özgürleştirme ve özgünleştirme amacı bulunmaktadır. Onun temel motivasyonunu, Müslümanların içinde bulunduğu mevcut durumdan rahatsız olması ve bu duruma bir çözüm üretme amacı oluşturmaktadır. O, bu çabasıyla mevcut Müslüman düşünce geleneğinin *hak ve hakikat* zeminine dayanıp dayanmadığını tahkik ve tespit etmeyi hedeflemektedir. Söz konusu tahkik sürecinin metodolojisini din ile kültür ayrımı oluşturmaktadır. Atay’ın halkın, ulemanın ve Kur’an’ın dini şeklinde yaptığı tasnif, geleneksel din anlayışları içerisinde meşrulaşan yanlışların tespiti ve ayıklanmasına imkân sağlayacak niteliktedir. Ona göre Kur’an, akla, ilme, fitrata, insan yaşamının farklı boyutlarında karşılaşılabileceği problemlere çözüm sunan bir din getirmektedir. Bu yapısıyla Kur’an, insanlara akıl ve fitrat temelinde iradi davranışlarını şekillendirmesi talebiyle doğru-yanlış, maruf-münker, sevap -günah kavramları ile belirlenmiş bir ahlak önerisinde bulunmaktadır. Akıl ve din arasında tam bir mutabakat olduğunu kabul eden Hüseyin Atay’ın din anlayışının sacayağını bilgi, iman ve ahlak oluşturmaktadır. Ona göre İslam’ın getirdiği tüm iyilikler ve güzellikler din, dil, renk, etnik köken, coğrafya farkı gözetmeksizin herkesi kuşatacak şekilde adalet ve hakkaniyet, hukuk ve ilkeye göre davranmayı gerektirmektedir. Kök anlamıyla İslam’ı “iyi insan projesi” olarak tanımlayan Atay, dinin gönderiliş amacının da bu olduğunu ifade etmektedir. Kur’an’da “iyi insan projesi” anlamında İslam kelimesinin özel bir amaçla seçildiğini düşünen Atay, bu seçimdeki hedefin, bütün insanları iyilik ve güzelliklerde birleştirme, barışa kavuşturma olduğunu dile getirmektedir. Kur’an’ın amacının, insan ve onun mutluluğu olduğunu

belirten Atay, insanın kendini gerçekleştirmesi ve mutluluğu elde etmesinin iki boyutu olduğunu belirtmektedir. Bu boyutlardan ilki, birey olarak insanın yetkinleşmesi; ikincisi ise toplum içinde hem cinsleri ile olan ilişkisinde adalet temelinde kendi varlığını gerçekleştirebilmesidir. Birey olarak insanın yetkinleşmesini, kendi varlığını borçlu olduğu yaratıcıyı bilmesi, tanınması, O'nun dışında hiçbir varlık önünde eğilmemesi ve kendisini özgür kılan Allah'ın verdiği onuru korumasına bağlamaktadır. Toplumsal boyutta insanın yetkinleşmesinin ise yaşamsal fonksiyonlarını gerçekleştirmek ve ihtiyaçlarını gidermek amacıyla insanın hem cinsleriyle ve doğayla kurduğu ilişkide adalet ilkesine uygun davranmasıyla mümkün olacağını ileri sürmektedir.

Bu alışma Prof. Dr. Hüseyin Atay'ın, Kur'anı ilkelere hareketle "İslam" kelimesi üzerine bina ettiği ahlak anlayışını irdelemeyi amaçlamaktadır. Bu erevede, Atay'ın bireysel ve toplumsal boyutuyla ahlaki özne olan insanın yapıp etmelerine yön veren, ahlakın keşişim noktasını oluşturan bilgi ve iman arasındaki ilişkiye dair görüşleri, Kur'an'da insan doğasına uygun bir formda sunulan ahlakı kök değerler çerçevesinde ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ahlak, İslam, Bilgi İman, Hüseyin Atay

KOORDİNASYON TOPLANTISI
İNANCIN AHLAK
SEMPOZYUMU

HÜSEYİN ATAY'IN DÜŞÜNÇESİNDEKİ TEMEL PARAMETRELER

Prof. Dr. Şaban Ali DÜZGÜN

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Hüseyin Atay, İslamî disiplinlerin neredeyse tamamında söz söyleme yetkinliğine sahip bir mütefekkir alim olarak, akademinin çoğunda gözlemlenen alan körlüğüne tutulmadan düşünce üretti. Bu kapsamlı düşünme yetkinliği İslam'ı hem bir doktrin/dünya görüşü hem de argümanlarla desteklenen bir bilim alanı olarak incelemesini sağladı. İnancın her türlü eleştiriye dayanma kudretinde sağlam bir bağlanma olduğunu ortaya koymak üzere aradığı metafiziksel dayanağı insanın aklı yetkinliğinde ve Kur'an'da buldu. Modern dönemde din ve bilim arasında varsayılan çatışmanın İslam inancı bağlamında söz konusu olmadığını göstermek üzere bilgiyi imanın önüne geçirdi; dinin aklın ve tecrübenin sınırlarının bittiği yerde başladığı tezinin aksine İslam inancını aklın ve bilginin sınırları içinde konumlandırdı. Zira insanın neye niçin inandığını bilmesi, inancın ahlakı gereğidir. Allah'ın varlığını ve birliğini bilmenin imana öncelenmesi Kur'anî bir taleptir (47/Muhammed, 19). Bu düşüncenin köklerine İslam düşünce geleneği fazlasıyla aşınadır. İnsana ilk farz olanın ne olduğu sorusuna Müslüman âlimlerin bir kısmı 'Allah'ı bilmek', bir kısmı 'düşünmek' cevabını verir. Ebû Hâşim insana ilk farz olanın şüphe etmek olduğunu söyler. Atay, süreç içinde yerini kesin bilgiye terk eden şüphenin insana ilk farz olarak gösterilmesini olumlayarak aktarır. Zira şüphe, verili bütün sisteme ve sistemi ayakta tutan unsurlara karşı teyakkuzda bulunmayı gerektirir. Atay, "Her bilenin üzerinde bir başka bilenin olduğu/olması gerektiği" (12/Yusuf, 76) ayetini, çoğunluğun imhaya yöneldiği özne insanı ihya hamlesi olarak okur. İnsanın ihyası, içinde nefes alıp verdiği tarihsel-toplumsal dokuya maruz kalan değil ona etki eden bir güçle donatılmasıyla mümkündür. Bu anlamda, gelenekte bir kırılma yaratmak ve paradigma değişimi gerçekleştirmek isteyen Hüseyin Atay insanın aklını ve dilini bu

paradigma değişimini mümkün kılan iki kudret olarak öne çıkarır. Dil, insan mantığı ile kutsal kitap arasındaki mutabakatı sağlayan yegâne unsur olarak Atay'da öne çıkarılır. Hüseyin Atay ciddi semantik ('ilmu me'âni'l-elfâz) vurgusu yapar. Mâtürîdî-Nesefî hattında kurulan Kelam'ın, coğrafya olarak Yunan felsefî geleneğinin hâkim olduğu Bağdat'tan uzaklığı sebebiyle zorunlu olarak semantiğe dayandığını ve bu sebeple Eş 'arî kelimadan daha orijinal bir yapıya sahip olduğunu söyler.

KELAM
ANABİLİM DALLARI

KOORDİNASYON TOPLANTISI

İNANCIN AHLAK

SEMPÖZYUMU

AHLAKIN KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ

Cafer Sadık Yaran

Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Bu bildiriye, genel olarak ahlakın kavramsal ve kuramsal çerçevesi üzerinde durulacaktır. Önce kavramsal çerçeve ele alınacak ve bu bağlamda genelden özele doğru ahlak, etik, değer, erdem, edep, vicdan, iyi-kötü, doğru-yanlış, hak-haksızlık gibi anahtar ahlaki/etik kavramların tanımlarına ve birbirleri ile örüntüsel ilişkilerine değinilecektir. Daha sonra Batı ve İslam ahlakında/etiğindeki ahlak kuramlarına ilişkin bazı tasniflere değinildikten sonra, uygun görülen sistematik bir sınıflandırma dahilinde Batı ve İslam düşüncesinde görülen belli başlı metaetik ve normatif etik ahlak kuramları karşılaştırmalı olarak irdelenmeye çalışılacaktır. Çağdaş Batı metaetiği ile daha ziyade kelami ve felsefi ahlak nazariyeleri karşılaştırılırken; Batı düşüncesindeki erdem etiği, ödev etiği ve faydacı etik gibi normatif etik kuramlar ile İslam düşüncesinin dini ahlak, tasavvufi ahlak ve felsefi ahlak gibi ameli ahlak anlayışları karşılaştırmalı olarak anlatılacaktır.

Tanımlar, tasnifler ve teorilerin tanıtımı esnasında kavramsal ve kuramsal çerçevenin yalın ve doğru bir betimlenişi gayretinin yanında, elbette doğal olarak kimi özeleştiril değerlendirmeler yapmaya ve küresel ahlak yarışında Müslümanların daha ön sıralarda yer alabilme imkanına ilişkin bazı önerilerde bulunmaya çalışılacaktır.

KELAM
ANABİLİM DALLARI

KOORDİNASYON TOPLANTISI
İNANCIN AHLAKI ÇERÇEVESİ

İNANCA DAYALI AHLAKIN TAŞIDIĞI RİSKLER VE İMKÂNLAR

Prof. Dr. Hulusi ARSLAN

İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Değerler ile davranışlar arasında sıkı bir ilişki vardır. İnsan bazen inandığı değerlere uygun bir davranış ortaya koyamayabilir. Fakat yapıp etmelerimizin arka planında sahip olduğumuz değerler çoğunlukla etkin konumdadır. İnsan hayatını şekillendiren değer listesinin başında ise inanç ve ahlaki değerler bulunur. Ahlakı aynı zamanda pratik boyutuyla düşündüğümüzde insan edimleri neredeyse inanç ve ahlak başlığına indirgenebilir. Ne var ki tarih boyunca bu iki kavram arasında nasıl bir ilişki kurulacağı tartışma konusudur. Kimi kuramlar ahlakı temel almak gerektiğini savunurken kimi kuramlar, inancı temel almak gerektiğini ileri sürmüştür. “İnancın ahlakı” şeklinde ifade edilen terim, ilk bakışta, inanca dayalı bir ahlak anlayışını telkin etmektedir. Ancak bu söylemin taşıdığı ciddi riskler bulunmaktadır. Öte yandan inançtan bütünüyle bağımsız bir ahlak anlayışının da işlevsel olması güçleşmektedir.

İnancın şekillendirdiği ahlak anlayışının en önemi riski izafiliğe sebep olmasıdır. Hak din bir tane ise de tarihte ve günümüzde farklı farklı dinler ve inançlar ortaya çıkmıştır. Dinlerin inanç öğretileri farklı olduğu gibi aynı dine mensup oldukları halde o din içerisinde oluşmuş mezheplerin inanç öğretileri de farklıdır. Bugün Yahudilik, Hıristiyanlık ve Müslümanlık içerisinde oluşan gurupların aynı istikamette davranış geliştirdikleri söylenemez. Din mensuplarının inançlarının farklı olmasına bağlı olarak, ahlak ve davranış modelleri, amaç ve hedefleri de farklı farklıdır. “İnancın ahlakı” önerisinden hareket edildiğinde bunun nasıl bir subjektiviteye sebep olacağı açıktır. Zira her inanç gurubu kendi inancının doğru olduğunu iddia edecektir. Bu durumda herkes kendi inancının gereğine göre hareket edecek ve belki de en temel insan haklarını bile ihlal edip, diğer inanca mensup insanlara zulüm ve haksızlık yapabilecektir.

Nitekim dinler ve toplumların tarihi bunu kanıtlamaktadır. Dinler ve mezhepler arasındaki çatışmalar bunun bariz örneğidir. İncanın şekillendirdiği ahlak anlayışının diğer önemi bir riski ise, inanç değerlerinin istismarıdır. İncanın gereğini yapan kimsenin, yanlış da olsa davranışında samimi olduğu söylenebilir. Fakat inançlar insanları çok etkin bir şekilde motive etme gücüne sahip olduğu için, başkaları kendi çıkar ve menfaatleri uğruna inanç mensuplarını kolayca harekete geçirebilir. Bugün dünyamızdaki din görünümlü savaşların arka planında egemen güçlerin çıkar kavgaları olduğu malumdur ve bu, inançların istismarına işaret etmektedir. Din istismarına tarihten ve günümüzden daha pek çok örnek verilebilir. Buna karşılık inançtan bağımsız bir ahlak anlayışının da bazı açmazları bulunmaktadır. Varlık ve olayları ahlaki anlamda değerlendirirken son tahlilde tanrı inancı, peygamberlik inancı, ahiret inancı gibi inanç esaslarının etkisi vardır. İncancı hesaba katmadan son tahlilde hayata anlam vermek oldukça zordur. İnsanın, içinde bulunduğu evrende neden var olduğu, ne yapması gerektiği ve sonunda ne olacağı sorusuna cevap bulması ancak iman sayesinde mümkündür. İnsan, evreni yaratan, onu hayatın odak noktasına yerleştiren ve ona sınırsız nimetler sunan varlığı tanımadan varoluşsal kaygılarından kurtulamaz. Kişi eğer tanrıya ve öte dünyaya inanmıyorsa neden iyilikleri yapıp kötülüklerden kaçınması gerektiği sorunu bir anlam bütünlüğüne kavuşturamaz. İnanç bu açıdan davranışlarımıza amaç tayin eden bir motivasyon konumundadır. Ancak bu noktada hangi inanç sorusu tekrar gündeme gelmektedir. Doğru bir inanca sahip olmayan bireyler doğru bir motivasyona da sahip değildir, demektir. Bu insanı ahlaki bakımda yukarıda sayılan yanlışlara götürecektir. Tıpkı tarihte Haricilerin zanna dayalı inançlarının verdiği motivasyonla şiddete dayalı bir davranış ahlakı geliştirmeleri gibi. Bu çalışmada önerilen husus ise, her iki tarafın mahsurları dikkate alınarak ahlaktan inanca, inançtan ahlaka sürekli bir ilişkinin olmasıdır. Başka bir ifadeyle doğru incanın kurulmasında ve denetlenmesinde ahlakın, ahlakın davranışa dönüşmesinde ise doğru incanın rol alacağı bir model önerilecektir.

KOORDİNASYON TOPLANTISI

İNANCIN AHLAKI

SEMPZYUMU

DÜŞÜNCE TARİHİNDE AHLAKIN KAYNAĞI TARTIŞMALARI EKSENİNDE BİR İNCELEME

Prof. Dr. Fethi Kerim KAZANÇ

Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Düşünce tarihinde ahlâklılığın temellendirilme biçimleri ya da ahlâkın kaynağı tartışmaları muhtelif sınıflamalarla ortaya konmuştur. Ahlâkı dine dayandırma teşebbüsleri yanında, din dışı temellendirme çabaları da dikkat çekmektedir. Din Dışı Temellendirmeye göre, ahlâkın kaynağı din değildir. Din dışı temellendirme teşebbüsleri akıl, sezgi, vicdan, duygular, duygudaşlık (sempati), istekler ve tutkular, toplumsal yapı, sosyal çevre vb. gibi muhtelif unsurlar ve yollara başvurulmak suretiyle gerçekleştirilmiştir.

Immanuel Kant, “Salt Akıl Sınırları İçinde Din” adlı eserinde ahlâkın temellendirilmesi bahsinde ahlâkın din ile değil de, akıl ile temellendirilmesi hususunu, açık bir şekilde ifade etmiştir. Kant’a göre, insanın pratik aklının bir emri olması nedeniyle ahlâk kanunu, bütün akıl sahibi varlıklar için genel geçer kesin bir buyruk olarak görülür ve dolayısıyla doğrulanmak için tabiatüstü aşkın bir otoriteye (Tanrı’ya) gereksinim göstermez. Ateistler, ateizm-ahlâk arasında olumlu bir ilişki kurarak din-ahlak ilişkisini reddetme yoluna gitmişlerdir. Ateizm düşüncesinde ahlâkın ve değerler dünyasının dinle ya da Tanrı’yla hiçbir ilgisi yoktur, dolayısıyla ateistlerin her halükârda ahlâksız oldukları, iyi ve kötü gibi değerler alanını bilmedikleri ve pratik düzlemde değerler sistemine göre yaşamlarını sürdürmedikleri iddia edilemez.

Düşünce tarihinde ahlâklılığı, teizm ve deizmde Tanrı’ya dayandırılmak suretiyle açıklamak mümkündür. Çünkü ahlâk ve din arasındaki ilişki tüm dinler açısından temel bir konudur. Deizm inancında, vahyi dinlerin aksine, tabiat, doğal din, rasyonel din ve doğal ahlâk kuramı önemli bir yer tutar. Deizm, vahye yer vermeyen tabîî din anlayışını benimsemiştir. Deistler, ahlâkın doğal dine ve doğal akla dayandığını savunurlar. Buna

göre akıl, Tanrı'nın var olduğunu, iyiyi ve kötüyü bilebilecek durumdadır ve vahyin desteğine asla gerek duymamaktadır. Her şeyin yaratıcı ve aleme müdahale eden Allah tasavvurunu ifade eden teizmde ahlâk dine, dinsel inançlara ve dinsel buyruklara dayandırılır. Dinlere göre Tanrı, varlık ve bilgi yanında değerlerin de yegâne kaynağıdır. Dinsel inançlarda, değerleri karmaşa ve görecelikten kurtaracak yegâne otorite Allah'tır. Dolayısıyla dinlerde ahlak yasaları tevhide dayandırılır; çünkü Allah mutlak iyiyi temsil eder.

İslâm düşünce geleneğinde iki başat değer kuramının Eski Yunan'dan biraz daha farklı bir şekilde tartışıldığından bahsetmemiz mümkündür: Ahlâkî nesnelcilik/İlâhî nesnelcilik ve ahlâkî iradecilik/İlâhî öznelcilik. Eş'arîler mutlak kudret ve irade ağırlıklı bir anlayışı benimseyerek değerlerin öznelliğini savunmuşlardır. Eş'arîlerin ahlâk anlayışı aynı zamanda İlâhî buyruk teorisi üzerine dayandırılır. Bu teori, iyinin ve kötünün, doğrunun ve yanlışın yegâne ölçütünün Tanrı'nın isteği ya da yasası olduğunu savunur. Buna karşılık adalet ilkesinden hareket eden Mu'tezile ve hikmet kavramına ağırlık veren Mâturîdiyye, teolojik ahlâk kuramını vahyin yanında aklın bilişsel gücü ışığında nesnellik anlayışı çerçevesinde geliştirmiştir.

Ahlâkî “teolojik antropoloji”ye dayalı olarak açıklamak da mümkündür. Ahlakı temellendirmede insan fitratı üzerinden ikinci doğa tartışması ehemmiyet arz eder. Burada karakter inşası, değer duygusunun geliştirilmesi ve ahlak şuurunun canlı tutulması bakımından insanın kendini yeniden var etmesi önemli bir rol oynar. Ayrıca dinî ahlâkın işlevselliğinin artırılmasında imanî müeyyidenin de büyük bir etkisi vardır. İnancın, bireyin ve toplumun ahlâkî yaşamı üzerinde pratik manada teşvik edici ve özendirici rolü ve gücü yadsınamaz.

Anahtar Kavramlar: Doğal din, doğal ahlâk, deizm, ahlâkî ateizm, dinî ahlâk, İlâhî nesnelcilik, İlâhî öznelcilik, doğal ahlâk, ahlâkî müeyyide.

DOĞAL AHLÂKIN İSLÂM DÜŞÜNÇESİNDEKİ KÖKLERİNE DAİR

Dr. Arş. Gör. Tuğba GÜNAL

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

İnsan ve hayvan tabiatına mündemiç olan *istek duyma gücü* (*el-kuvvetü'l-nüzû'iyye*), idrak edilen şeyin doğru olup olmadığına bakmaksızın bir şeye doğru yönelmenin (*cezb*); yararlı olduğuna inanılana karşı *arzu*, zararlı olduğu düşünülene karşı *nefret* duymanın sebebidir. Varlık yapısının korunması ve devam ettirebilmesinin zorunlu şartlarından biri olan bu güç, insan ve hayvanın temel yetilerindedir ve iki hareketin doğmasını sağlamaktadır: a) Fiili yapmaya dönük *iştîyâk*, b) Fiilden kaçınmaya dönük *ikrâh*. Bu bağlamda *irade* ise ya duyumdan kaynaklı bir “algı” ya tahayyül yetisinin muhafaza ettiği bir “hayal” ya da düşünme gücünün “aklı” olana yönlendirmesi temelinde etkinlik göstermektedir. Bu noktada, istek duyma bakımından insanı hayvandan ayıran, bu özelliğin aklın iradeyi yönlendirmesi doğrultusunda kullanılabilmesidir. Bu gücün, akli doğrulara mutabık bir şekilde denge (*i'tidâl*) halinde kullanılması ise “ahlâkî” anlamda ortaya *şecâat* erdemini çıkarmaktadır.

Bu tebliğde sorgulanmak istenen ise *iştîyâk* ve *ikrâh*'ın, Kalam'da bahsi geçen *dâ'î* ve *sârîf* ile ilişkisinin kurulup kurulamayacağıdır. Zira *dâ'î*, fayda içerdiği düşünülen bir şeye ilişkin kişinin “yapma” konusunda gösterdiği yönelimdir. Bu yönelim; “aklı ve iradeyi içine alan varoluşsal bir çağrı” olarak değerlendirilmektedir. *Sârîf* ise zararlı olduğu düşünülen şeye karşı “yapmama” yönelimidir. Her iki yönelimin temelinde de “bilgi, itikat ya da zan” bulunduğu ifade edilmektedir. Söz konusu yönelim (*dâ'î*/yapma) ve sakınma (*sârîf*/yapmama), nihayetinde eylem ile sonuçlanabileceği için “ahlâkî” bir kategori içerisinde ele alınmaktadır. Hem *dâ'î*'nin hem de *sârîf*'in temel ilkesinin akli hazırbulunuşluk (bilgi, itikat, zan) olarak belirlenmesi, kişinin yöneldiği eylemlerde zamanla oluşabilecek farklılığın kabulünü de beraberinde getirmektedir.

Bu doğrultuda *dâ'î* ve *sârıf*'ın, İslâm Felsefesi'nde kullanıldığı haliyle *iştiyâk* ve *ikrâh* ile benzerlik taşıdığı söylenebilir. Benzerlikler şu şekilde ifade edilebilir: a) Fayda ya da zarar odaklı eylemde bulunma(ma) bakımından ortaklık bulunmaktadır; b) *Dâ'î* ve *sârıf*'ın temel belirleyenleri olarak "bilgi, itikat ya da zan"; *iştiyâk* ve *ikrâh*'ın ise 'duyum, tahayyül ve düşünme' ifade edilmektedir; c) Eylemi "yapma" ya da "yapmama" hali zamanla değişkenlik gösterebilir; e) Sonuç olarak "ahlâkî" bir kategori oluşturmak istenmektedir. Bu durum, hem Kelam'da hem de İslâm Felsefesi'nde eyleme temel teşkil eden yönlendiricilerin farklı şekilde ifade edilmelerine rağmen, sonuç olarak benzer niteliklerde olduğunu göstermektedir.

KELAM
ANABİLİM DALLARI

KOORDİNASYON TOPLANTISI
İNANCIN AHLAKİ
SEMPOZYUMU

AHLAKİ KEMALE ULAŞMA AMELİYESİNDE DİN DİLİ ÖRNEKLERİ; HUTBE VE VAAZ

Prof. Dr. Hamdi GÜNDOĞAR

Adıyaman Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi

İslam inancı amel ve ahlaki gerektirir. İnançta samimiyetin en önemli göstergesi kemale ermiş bir ahlaki yapıya sahip olmaktır. İnancın gereği olan amelde eksiği olmak önemli bir sorundur. Amelde bulunup ahlaki anlamda olumsuz davranışlarda bulunmak daha büyük bir sorundur. İslam inancının tebliğinde, ameli görevlerin hatırlatılmasında ve ahlaki erdemlerin benimsetilmesinde toplumsal iletişim kanalları olarak hutbe ve vaaz önemli bir yere sahiptir. Toplumsal iletişimin sağlanmasında bu iki kaynak yeterince değerlendirildiğinde toplumun yönlendirilmesinde ve yapılandırılmasında önemli katkılar sağlamaktadır.

Dini tebliğ ve iletişim Kur'an'da belirtilen bir farizadır. “*Rabbinin yoluna, hikmetle, güzel öğütle çağır; onlarla en güzel şekilde tartış*” (Nahl, 16/125) ilahi beyanı bu farizayı bildirmektedir. Kur'an'ın belirlediği tebliğ şekli hikmeti, güzel öğüdü, iyi bir iletişimi içermektedir.

Yargılama ve korkutmadan uzak, bilgi, samimiyet ve saygınlığa dayalı bir din dili insanlarla iletişimin vazgeçilmezidir. Toplumsal iletişimin iki önemli kaynağı hutbe ve vaaz, iletişim kurallarına göre yapıldığında toplum üzerinde etki bırakacaktır. Dini tebliğde bulunanların hedefine ulaşmasında en önemli unsur, konuşanların samimiyetleri, tebliğ ettikleri hususları kendi kişiliklerinde öncelikle uygulamalarıdır. Başka bir ifadeyle inançlarında tutarlı olmalarıdır. “*Ey iman edenler neden yapmadığınız söylüyorsunuz?*” (Saf, 61/2) ayeti bu konuda önemli bir uyarıda bulunmaktadır. Toplumsal yaşamda insanların sözden ziyade uygulamayı önemseydiği ve örnek aldığı gerçeğini unutmadan yapılan vaaz ve irşad faaliyetleri daha yararlı olacaktır. Hutbe ve vaaz dilinin iletişim kurallarına göre yapılandırılması inancın davranışsal boyutunun ve inançta tutarlığın sağlanmasında önemli katkıda bulunacaktır.

KELAM
ANABİLİM DALLARI

KOORDINASYON TOPLANTISI
İNANCIN AHLAKI
SEMPOZYUMU

İNANÇ-AHLÂK BAĞI: İNANÇTA BİREYSEL TUTARLILIK AÇISINDAN AHLÂKIN ÖNEMİ

Prof. Dr. Emine Ögük

Gaziosmanpaşa Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi

Sınırlı ve eksik bir yaratılışa sahip olan insan maddî ve manevî yönden kendini geliştirmeye ve eksik olan yönlerini tamamlamaya ihtiyaç hisseder. Bu yönde kendisine katkı sağlayacağına inandığı çeşitli arayışlar içine girer. Bu noktada insanî kemâl en büyük katkıyı sağlayacak olan öğretî, bir taraftan insanları doğru inancı benimsemeye ve yanlış inançlardan uzaklaşmaya davet ederken, diğer taraftan da kişinin şahsiyetini olgunlaştırmaya yönelik ilkeler vaz eden, İslam'ın sağlam ve güvenilir bilgiye dayalı inanç ve ahlâk öğretisidir. Bütün Peygamberlerin yaptıkları çağrının temel gayesini de oluşturan bu ilkelere uygun yaşayan insan tekâmül eder. İnsanın inancının gereğini yerine getirmesi, iç tutarlılığını sağlaması açısından oldukça önemlidir. Âyetlerde mü'minlerin vasıfları zikredilirken sabır, infak, iyilik, yardımlaşma, sözünde durma gibi ahlâkî prensipler öne çıkmaktadır. Dolayısıyla bu prensiplerin yok sayıldığı bir imanın kemâlinden bahsetmek mümkün gözükmemektedir. Ahlâktan yoksun olan insan içi boşaltılmış, adeta biyolojik bir gerçekliğe indirgenmiş bir varlık hüviyetindedir. Bu itibarla ahlâka yansımayan bir iman dinin öngördüğü bir iman olmadığını insanın yaratılış gayesini, âyet ve hadislerde yer alan öğretilerin temel mesajlarını, iman ilişkili olduğu salih amel, takvâ, ihsan gibi kavramların işaret ettiği konu ve alanları dikkate alarak temellendirmek mümkündür. Bahsi geçen hususlara ilave olarak inanç-ahlâk tutarlılığı ve tutarsızlığının neden ve sonuçlarına ilişkin tespit ve değerlendirmeler bu minvalde konu edilecek olan diğer önemli bir başlık olacaktır.

KEMAL
ANABİLİM DALLARI

KOORDİNASYON TOPLANTISI

İNANCIN AHLAK

SEMPZYUMU

BİRİNCİ VE İKİNCİ DOĞA İLE KENDİLİK PRATIĞI ARASINDA BİREYİN AHLÂKÎ ÖZNE OLARAK İNŞÂSI: MİCHEL FOUCAULT VE CÂHİZ'DA AHLÂKIN PRATİK YANSIMASI

Dr. Öğrencisi Fatmanur Örsdemir

İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

9. yüzyıl entelektüel düşünürlerden Câhiz, *el-Me'âş ve'l-me'âd* adlı eserinde ahlâkın temellerini inşâ etmiş ve bireyin yeni bir ahlâk edinmesinde gerekli olan unsurları ortaya koymuştur. Bireyin korku, arzu, cesaret gibi duygusal halleri; akletme, düşünme, sezgi gibi bilişsel durumları; kıskançlık, vefa, dostluk, cömertlik gibi ahlâksal durumlarını insanın ahlâkî bir özne olarak inşâsında bu hallerinin dengede olması ve bu denge haline erişilebilmesi için aklın egemen kılınmasının gerekli olduğunu söylemiştir. Ayrıca o, insanın sahip olduğu nefساني hallerin tümü üzerinde aklın egemen olduğu yaşam biçimini ideal bir ahlâk şeklinde sunmuştur. Aklın egemen olmasıyla birlikte insanın bir sükûn haline yani itidal noktasına ulaşacağını ve ideal bir ahlâka sahip olup asıl arzulanan yaşam biçimine erişeceğini ifade etmiştir. İdeal bir ahlâkın edinilmesi için de insanın nefساني halleri arasında itidalin olması gerektiğini belirtmiştir.

20. yüzyılın önemli düşünürlerinden biri olan Michel Foucault da eserlerinin ortak temasını özneye ve onu anlamaya yoğunlaştırmıştır. *Deliliğin Tarihi* eserinde, aklın iktidarı, *Hapishanenin Doğuşu*'nda hukukun suçlular üzerindeki iktidarı, *Kliniğin Doğuşu*'nda doktorların hastalar üzerindeki iktidarı, *Cinselliğin Tarihi*'nde bedeninin hazların üzerindeki iktidarı üzerinden öznenin ahlâkî inşâsına vurgu yapmıştır. Mevcut bütün öznellik biçimlerini reddeden Foucault'nun amacı, bireye öznelliğini kurmasının yolunu göstermektir. Başka bir deyişle bireyin ahlâkî bir özne olarak kendini gerçekleştirmesini istemektedir. Bunun yolunu da kendilik pratikleri üzerinden gerçekleştirilebilecek bir süreç üzerinden planlamaktadır. Câhiz ise bu süreci birinci ve ikinci doğa

üzerinden tarif etmektedir. Bu doğalarla Câhız, tüm insanların ortak paydada sahip olduğu ve arzu ve haz duyduğu şeyin nesnesine yönelen, kıskançlık duyan, bir bakıma insanın temel gereksinimlerini elde etmesini ve bu gereksinimlere yönelmeyi sağlayan doğayı kasteder. Bu çalışmada da bireyin ahlâkî inşâsını iktidar mekanizmaları ve kendilik pratikleri üzerinden kuran Foucault ile kuramını birinci ve ikinci doğa zemininde tartışan Câhız'ın görüşleri ele alınmaya çalışılacaktır. Böylece bir öznenin ahâkî inşâsında iki düşünürün görüşleri göz önünde bulundurularak yeni bir “ahlâkî özne inşa edilebilir mi?” sorusuna cevap aranacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ahlâk, Câhız, Michel Foucault, Birincil ve İkincil doğa, Kendilik Pratiği

KOORDİNASYON TOPLANTISI
İNANCIN AHLAK
SEMPOZYUMU

HAYATI YAŞANILIR KILAN İNSANIN GEREKLİ VE ZORUNLU DURAKLARI

Prof. Dr. Namık Kemal OKUMUŞ

Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Tecribe edildiği kadarıyla, yaşadığı dünyanın sorumluluğuyla görevlendirilen varlığın en değerli vasfı, hem yaratılış özellikleri ve hem de davranış kalitesidir. Bunun en görünür tarafı da hayata akseden vasıfların yaşanabilir bir dünyayı inşâ edebilmesidir. Bu açıdandır ki, daha yaratılış aşamasında Yüce Allah'ın varlık değeri olarak bilebildiğimiz ifadelerine mâtuf bir seçimi hak eden insanın, adeta robotik davranışlarla hayat süren diğer varlıkların önünde yaşama tutunması en değerli vasıftır. Bu yüzden de sistematik olarak en yükseğe ve de en aşağıya düşebilen insanın hayata tutunurken ahlâkın asıl vasfı olan yaratılış değerlerine yakın tutumlar edinmesi, kendisine duyulan tanrısal güveni de ön plana çıkarmaktadır. Öyle ki, daha ilk yaratılışta ilâhî güvenin muhatabı olan insanın O'nun önerileri doğrultusunda ahlâkî değerleri hayata tutunduran yegâne varlık olmasının izahı da yapılmıştır. Yapılan bu izah ve desteğin, varlık kodları açısından insanın muhatapları olmayan diğer varlıkların da bilincine hasredildiği açık bir deklarasyondur. İşbu desteğin Yüce Allah tarafından yapılması ise, insan denilen varlığın tutunduğu hayatı imar ve iskân edebilmesinin yanında, yaşanan hayatın ilâhî desteği alacağı hatta bu desteğin belli katkılarını ifade edeceği de aklî, zekaî ve de iradî bir kazanım olduğu kesin bir hüküm gibidir.

Hukuk ve ahlâkın insan hayatında kişisel ve toplumsal sorumluluğu merkeze alan belli alanlarda yer tutması, hemen her zaman ahlâkî değerlerin diğer değerlerden daha önce geldiğini hatırlatabilir. Üstelik de beşerî eğitim, kazanım hatta donanımları öne alan ve ibadet denen olgunun da kâmiliyeti ifade eden en üst sınırı desteğinde belirtmesi, asıl olan kazanımın bu amacı hedefleyen kazanımlar olduğu şüphesizdir. Denilebilir ki, amaca yönelik bu uyarılarda hukuk ve ahlâk olgusunun tutarlılığı da

hem ilâhî ve hem de beşerî kazanımlara bir örnek sayılmalıdır. Kastedilen bu elde edişin ana unsuru olan adalet fikrinin de insan ve toplum açısından gerekli kazanımlara ve de gerekliliklere atıf yaptığı hatta onları hayatın merkezinde ifade ettiği kuşkusuzdur. Belki de hukuk ve adalet olgusu arasındaki ilişkinin yaşamın mutlak gerekliliği olduğu bu birliktelikten sonra daha yakından anlaşılmalıdır. Bilindiği üzere bireysel ve toplumsal hayatın en gerekli vasfı olan kamusal alanlar olgusu, ahlâkî değerlerin yasa ve hukuk sürecinde yaşanan hayata taşınmasını zorunlu kılmaktadır. Bu sebeple, sosyal hayatın ana parçasını oluşturan din ve dinsel öğütlerin bireylerden başlayarak toplumsal kazanımları dile getirmesini daha yakından anlamamız gereklidir. Yaşanan hayatı ahlâkî ilkelerin ve dahi beşerî demirbaşların Yüce Yaraticının var ettiği dünya üzerindeki en değerli ve de en gerekli davranışları merkeze alması demek, ahlâkî değer ve kazanımların beşer ve toplumu daha iyiye yönlendiren kazanımlara dönüşmesini gerekli kılmaktadır. Bunun ilk ve son aşamasının da ilkesel değer ve yaşanan değerlerin insanî hatta toplumsal kazanımlara dönüşmesini daha yakından haber vermektedir. Galiba Yüce Tanrı'nın önerdiği şeyi hayata tutunduran insan ve onun ahlâkî kazanımları, gerek hukukta ve gerekse de beşerî hayatta kalıcı örnekliklere evrildiği de aşikârdır.

KELAM
ANABİLİM DALLARI

KOORDİNASYON TOPLANTISI
İNANCIN AHLAK
SEMPZYUMU

AHLAK-HUKUK İLİŞKİSİ

Doç. Dr. Kılıç Aslan MAVİL

Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Ahlak kavramı genel anlamda kişinin toplum içerisinde uyması gereken davranış kurallarını ifade etmektedir. Başka bir deyişle ahlak belli bir kişi ya da topluluk tarafından belli bir zaman dilimi içerisinde benimsenmiş bulunan, bireylerin birbirleriyle ilişkilerini düzenleyen ve eylemlerini yönlendiren inanç, değer, norm, buyruk, yasak ve tasarımlar bütünüdür. Ahlak, insan topluluklarının birlikte ürettikleri müşterek norm ve değerlere işaret ettiği kadar, aynı zamanda kişilerin bireysel tercih ve özgür iradelerini de yansıtır. İlahi buyruklar (din), metafizik akıl (logos) ve vicdan, kültür, töre, örf ve adetler ile sosyal gereksinimler ahlakın kaynakları arasında zikredilir. Bunlardan hangisinin genel geçer ve değişmez yapıdaki etik değerlerin belirlenmesinde başat rol oynadığı konusu tartışılmaktadır. Tıpkı ahlak gibi, 'hak' kelimesinden türeyen hukuk kavramı da bireylerin toplum içerisindeki davranışlarını düzenler. Öte yandan hukuk sadece bireyler ve toplumun uyması gereken kuralları değil, aynı zamanda devletin vatandaşlarına karşı görev ve sorumluluklarını da düzenleyen yazılı kuralları ifade etmektedir. Yine hukukun ortak yaşamın huzur ve güvenliğini sağlamak, adaleti tesis etmek, kamu gücüyle desteklenmek ve devlet tarafından yaptırımla desteklenmek gibi temel ayırıcı nitelikleri bulunur. Her ikisinin de insan eylemlerini konu edinen onlarla ilgili normatif yargılarda bulunması ahlak ile hukuk arasında sınırın tam olarak tespitini zorlaştırmaktadır. Bu bakımdan hukukun kaynağının ahlak olduğu ya da hukukun asgari ahlakı ihtiva ettiği ileri sürülmektedir. Toplumdaki ahlak kurallarının temelinde çatışan arzuların yer aldığı savunulara göre arzular sınırsız arzu nesnelere sınırlıdır. Bu durum kaçınılmaz olarak aynı şeyi arzulayan bireyler arasında çatışma durumunu doğurur. Bu çatışma durumu ahlaki kurallarla düzenlenmediği takdirde anarşi ortaya çıkar. Hayvanlar arasında da rastlanan bu anarşi hali onların aksine insanlar tarafından sona erdirilebilir. Bunun için ikincil derecedeki arzuları, güven içinde yaşama, bir şeye sahip olabilmek, aile

ve toplum içinde yaşama gibi birincil arzulara tercih etmek gerekir. Stoacı düşünürler tarafından evrenin yerleşik düzeni olan logos'a dayandırılan doğal hukuk için de aynı yorumu yapmak mümkündür. Buna göre insanın doğadaki düzene uygun bir sosyal hayat sürdürebilmesi için doğal haklara uygun davranması gerekir. Orta çağ Hristiyan filozofları doğal hukuku tanrısal hukuka bağlarken Yeniçağın seküler düşüncesinde ise doğal hukuk insan rasyonalitesinin bir ürünü kabul edilmiştir. John Locke'un sosyal sözleşmesinde bireylere ait doğal haklar devredilemez niteliktedir. Ancak ihkâk-ı hakkın önlenebilmesi için cezalandırma hakkı devlete devredilmiştir.

Hukuk ile ahlaki zaman ve sosyal değişimden bağımsız metafizik birer gerçeklik şeklinde tasarlayan ve bunları birbirine yaklaştıran "doğal hukuk" teorisi karşısında XIX. yüzyılda gelişen "pozitif hukuk" anlayışında formel olarak geçerliliğe sahip hukuk kurallarının ahlaki sınımadan geçmesi gerekmez. Pozitivist (mevzu) hukuk anlayışına göre hukuki normların sadece bir üst hukuk metnine uygun olması ve otorite tarafından onanmış olması gerekir. Pozitif hukuk kuramının "Kanun hukuktur ve o da adildir" anlayışı karşısında doğal hukuk anlayışı "Kanun adilse hukuktur" görüşünü savunur. Dolayısıyla kanuni olanı aynı zamanda hukuki kabul eden pozitif hukuk karşısında hukukun temel ahlaki kriterlere uyması gerektiğini vurgulayan tabii hukuk anlayışı yer alır. Bununla birlikte hukukun amacı bireylerdeki adalet duygusunu tatmin etmekten öte toplumsal düzen ve istikrarı sağlamaktır. Bu nedenle belli bir usule bağlı kalmak ve objektif kriterlere uymak zorundadır. Bu durum, hukuku biçimselliğe sevk eder ve kimi zaman ahlaken doğru kabul edilemeyecek bazı hükümleri onaylamasına neden olur. Kısaca ahlak iyi ile kötü arasında bireysel bir tercihte bulunmayı öğütlerken hukuk ise kanunlardan kaynaklanan hakların sahiplerine teslim edilmesini temine çalışır. Diğer taraftan hukukun ahlaktan, ahlakın da dinden tümüyle koparılıp sekülerleşmesi mümkün görünmemekle birlikte, evrensel ahlakın bir dini inancı, hukukun da belirli bir (genel) ahlaki bireye dayatıp dayatamayacağı meselesi halen tartışmaya açıktır.

KELAM
ANABİLİM DALLARI

KOORDINASYON TOPLANTISI
İNANCIN AHLAKI
SEMPOZYUMU

AHLAKIN GELECEĞİ VE GELECEĞİN AHLAKI

Doç. Dr. Seyithan CAN

Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Batı dünyasında aydınlanma düşüncesiyle beraber gelişen rasyonel devrim, bilim ve teknolojinin büyük bir hızla gelişmesini sağlamıştır. Bu gelişmeyle beraber bilim ve teknolojinin en temel konularından biri de insan ve onun doğası olmuştur. İnsan doğasına dair yeni keşifler, birçok konuda farklı bakış açılarının meydana çıkmasına sebebiyet vermiştir. Modern bilimin etkisiyle insan, evrimsel sürecin bir ürünü ve tamamlanmamış bir proje olarak görülmüştür. Modern bilimi temele alarak, birçok yönüyle eksik olarak gördüğü insanı biyolojik ve bilişsel yetenekleri açısından geliştirerek posthumana taşımak isteyen transhümanizm, çağdaş dönemde bu amaçla ortaya çıkmış en iddialı akımlardan biridir. İnsanı her yönüyle ekmel bir varlık haline getirmek isteyen transhümanizm akımında ahlakî olarak en çok problem doğuran hususun, morfolojik özgürlük ilkesi ile insana her türlü müdahalenin yapılabileceğinin kabul edilmesidir. Onlara göre en iyi insan, fiziksel, duygusal ve bilişsel olarak en çok güçlendirilmiş insandır. Transhümanistlerin bu anlayışı ahlakî bağlamda ele alındığında insanın hem maddî ve manevî değerinin sınırlarının neler olacağı açık bir şekilde tartışma konusu haline almaktadır. Ayrıca insanın fizyolojik, bilişsel ve duygusal manada mükemmel bir yeterliliğe sahip olması inanç bağlamında ahlakî yetkinlik ile ilişkisinin irdelenmesini gerekli kılmaktadır. İnsanın etkinleştirilmesi noktasında bu akımın en önemli uygulamalarından birinin genetik müdahale olduğunu söyleyebiliriz. Bu uygulamada Ahlakîlik bağlamında üzerinde en çok durulması gereken husus, ebeveynlerin istek ve arzularına göre çocukların fiziksel veya bilişsel seçimlerindeki istekleridir. Fiziksel seçim, insanın kutsallığına ve tanrının insan için belirlemiş olduğu bedene ve kadere bir müdahale midir? Bunun ahlakîliği inanç bağlamında ele alınarak tartışılacaktır. Geleceğe dair ahlakî tartışma oluşturabilecek bir diğer uygulamanın klonlama olduğunu söyleyebiliriz. İnsanların kendi hücrelerinden organların klonlanması ile beraber, insan

klonlanmasının inanç bağlamında ahlakî olup olmadığı üzerinde durulması gereken önemli bir konudur. Klonlama yöntemi ile insanların kadavra olarak kullanılmaları, çocuk-ebeveyn ilişkisi ve soy gibi problemler inanç ilişkisi kurularak bunların ahlakîliği üzerinde durulmaya çalışılacaktır. Bu noktada dikkat çekici diğer bir anlayışın da insanın Cybirglaşma sürecidir. Cybirglaşma sürecinde en temel ahlakî mesele insanın neliği sorunudur. İnsanın bedenden mi, ruhtan mı, bilinçten mi yoksa hepsinin bileşiminden bir varlık olduğu hususu netleştirilmeye çalışılacak ve ahlakîlik boyutu bunun üzerinde inşa edilmeye çalışılacaktır. Son dönem dönemde rağbet bulan Metaverse ile ilgili en önemli tartışma konularından birinin insana sınırsız özgürlük alanı sunmasıdır. Bu bağlamda insani duyguların gerçek manada hissedileceği bir dünyada inancın konumu ciddi tartışma konusu haline gelmektedir. Sanal gerçeklik dünyasında yapılan eylemlerin ahlakî bir değeri olacak mıdır? Bu noktada sanal ile gerçek eylem arasındaki bağın nasıl kurulacağı ve inancın bu noktadaki etkisi irdelenecektir. Bununla birlikte ahlakîliğin temeli olan iyi ve kötü kavramlarının ontolojik değeri belirlenmeye çalışılacaktır.

KELAM
ANABİLİM DALLARI

KOORDİNASYON TOPLANTISI
İNANCIN AHLAKİ
SEMPÖZYUMU

İNSANIN ÖLÜMSÜZLÜK ARAYIŞININ BİR YANSIMASI OLARAK KRAYONİ VE AHLAK

Dr. Öğr. Üyesi Kamil Ruhi Albayrak

Giresun Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

İnsanlık asırlar geçtikçe tecrübelerini artırmakta yeni birikimler elde etmektedir. Tarihte pek çok vesileyle bir takım insanlar hayatını uzatmayı hastalıktan kurtulmayı ve ölümsüzlüğe ulaşmak için çaba sarf etmişlerdir. Hatta öldükten sonra mevcut bedeninin tekrar dirilebileceği beklentisi ile bedeni koruma altına almış yani mumyalatmıştır. On dokuzuncu yüzyıldaki bilimsel gelişmelere paralel rasyonel zeminin de etkisiyle bu tür beklentiler bir süre rafa kaldırılmış gibi görünse de bilim ve teknolojinin gelişmesi ile transhümanizmin bir alt dalı olarak tekrar farklı bir versiyonla gündeme geldi. Temelde soğutarak gıdaların muhafaza edilmesi veya ömrünün uzatılması için kullanılan kriyoni bir tür modern mumyalama yöntemi olarak tüm insan bedeninin veya insan bedeninin bir kısmının dondurulması için de kullanılmaya başlamıştır. Kriyonde insan bedenindeki dokuların ve hücrelerin bozulup çürümesini engellemek için ölüm sonrası süreçte damar yoluyla bedene aktarılan bir takım kimyasallarla beden dondurularak metal tanklar içinde muhafazaya alınır. Bu uygulamalar insan bedeni bilimsel gelişmelerin artmasıyla ileride tekrar tümünden veyahut kısmen hayata döndürülmesi beklentisi ile müşteri ve kriyoni şirketi arasındaki ücretli bir anlaşma ile gerçekleştirilmektedir. Günümüzde Rusya'da ve Batı'da dört kadar büyük şirket ticari bir program şeklinde bu uygulamayı sürdürmektedir.

Kişinin ölmeden önce kendini bu sürece hazırlayarak yahut öldükten sonra bir takım tıbbi tekniklerle gerçekleştirilen modern tahnit yönteminin beklentiler bakımından inanç, hukuk ve ahlakla ilintili pek çok uzantısı bulunmaktadır. İnsanın beyninin yahut tüm bedeninin tekrar hayata döndürülmesi ne kadar mümkündür? Bu sorunun yanıtı bilimsel olarak henüz müspet olarak yanıtlanabilmiş değildir. Ancak doğada özellikle

soğuk iklimlerde yaşayan kurbağa, solucan gibi bazı canlıların kışın tamamen kalpleri duracak şekilde donduktan sonra ilkbaharda tekrar canlandıkları bilinen bir olgudur. Bazı hayvanlarda benzer deneylerin yapıldığı ve kısmen başarılı olduğu iddia edilmekte ise de insan için henüz başarılı bir deneyin gerçekleştiği kanıtlanabilmiş değildir. Kelam ilmi açısından yaratma hayat ve ölüm tanımları yüzyıllardır tartışılan kavramlardır. Eşiğinde bulunduğumuz posthümanizm ve transhümanizm çağının insanlık ailesine getirebileceği olası büyük problemlere hazırlıklı olmak için inanç açısından canlılığın, ölümün ve yaratmanın ne anlama geldiği bu alanda yapılan çalışmaların hangi kriterlerle yorumlanması gerektiği önem arz etmektedir. Bu tebliğde kriyoninin muhtemel sonuçlarının inanç ve ahlak uzantıları ele alınarak konuya ışık tutulmaya çalışılacaktır.

KELAM
ANABİLİM DALLARI

KOORDİNASYON TOPLANTISI
İNANCIN AHLAK
SEMPÖZYUMU